

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Факультет психології
Кафедра соціальної психології
Кафедра соціальної роботи
Військовий інститут
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
НАПН УКРАЇНИ
Соціально-психологічний методичний реабілітаційний центр
Лабораторія психології мас і спільнот

**Військова психологія у вимірах війни і миру:
проблеми, досвід, перспективи**

**Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю**

12-13 лютого 2016 року

Київ 2016

УДК
ББК

Редакційна колегія: **Данилюк І.В.** д.психол.н., професор
Балабін В.В. к.філолог.н., професор
Васютинський В.О. д.психол.н., професор
Коваленко А.Б. д.психол.н., професор
Найдьонова Л. А. д.психол.н., професор
Чуйко О. В. д.психол.н., доцент
Грилюк С. М. полковник
Дубровинський Г.Р., к.психол.н., доцент
Коцюба Г. О. к.психол.н
Романова Ю.В. к.психол.н.
Щербатюк Б. А. к.психол.н

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету психології

(протокол № 5 від 17 грудня 2015 року)

Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Наукове видання – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка. – Київ: ВИДАВНИЦТВО, 2016. - ____ с.

Збірник містить тези та інші матеріали учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» з теоретико-методологічних та практичних проблем психологічної підготовки військових фахівців, питань психологічної реабілітації потерпілих осіб та проблеми громадської активності у воєнний час.

Матеріали подаються в авторській редакції.

ЗМІСТ

1.	РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	2
2.	ЗМІСТ	3-4
3.	АНОТАЦІЇ СТАТЕЙ, ОПУБЛІКОВАНИХ У ЗБІРНИКУ НАУКОВИХ ПРАЦЬ № 4 (29) 2015	5-20
ТЕЗИ ТА ІНШІ МАТЕРІАЛИ		
1.	Блінов О.А. “ДОСВІД ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ АТО ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ В УМОВАХ САНАТОРІЇ”	21-26
2.	Богучарова О. І. ФЕНОМЕН ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ БІЖЕНЦІВ (ТПО)	26-29
3.	Булан А.А. “СПЕЦИФІКА ПЕРЕЖИВАННЯ КОМБАТАНТАМИ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ”	30-33
4.	Вінтоняк В.Ф. САМОРЕГУЛЯЦІЯ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ У НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	33-35
5.	Вилко В.М. ПОДОЛАННЯ СТРЕСОВОГО СТАНУ ТА ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ ОФІЦЕРСЬКИМ СКЛАДОМ В ХОДІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ	36-40
6.	Головко Б.А. ВІЙСЬКОВА ПСИХОЛОГІЯ У ВИМІРАХ ВІЙНИ І МИРУ: ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ	40-41
7.	Голотенко А.А. СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЯК ФАКТОР СУСПІЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	42-45
8.	Дроздов О.Ю. КАРТОГРАФІЧНА ПРОПАГАНДА ЯК МЕТОД ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ВІЙНИ	45-48
9.	Зяблюк Т.В. РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ДО ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МОЛОДШИХ ОФІЦЕРІВ	49-51
10.	Іванова О.А. ВЗАЄМОЗВ’ЯЗКИ ЗМІСТОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	51-57
11.	Ковальчук О.П. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ФЕНОМЕНІВ НА ПРОЦЕС АДАПТАЦІЇ ПОРАНЕНОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ДО ПОДАЛЬШОГО ЖИТТЯ	57-60
12.	Кресан О.Д. ЖИТТЄВІ ІСТОРІЇ УЧАСНИКІВ АТО	61-65
13.	Кузьменко М. Д., Зубовський Д. С. АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ	65-68

	МЕТОДІВ ВИЯВЛЕННЯ ПРИХОВУВАНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	
14.	Мозговий В.І. ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ МОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В РОБОТІ ВІЙСЬКОВИХ КОМІСАРІАТІ	69-72
15.	Львовичкіна А.М. ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ВОЇНІВ АТО	72-76
16.	Мошак А.О. СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНИХ ПОТРЕБ ГОСПІТАЛІЗОВАНИХ ВОЇНІВ АТО	76-78
17.	Музика О.Л. ЦІННІСНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ	79-80
18.	Осьодло В.І., Хмиляр О.Ф. ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ: ДОСВІД АРМІЇ ІЗРАЇЛЮ	80-83
19.	Очимовська К. Є. ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА БІЙЦЯМ АТО, ЯКІ ПЕРЕНЕСЛИ СТРЕСОВІ СИТУАЦІЇ	84-86
20.	Плетка О.Т. РЕГУЛЯЦІЯ ПОТРЕБ У ВЗАЄМОДІЇ В ДІАДІ ПСИХОЛОГ (СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК) - КЛІЄНТ	86-94
21.	Сурмяк Ю.Р., Кудрик Л.Г. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПОДОЛАННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	94-101
22.	Сябренко Г.П., Колева Г.М., Козачинський Ю.О. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ З УРАХУВАННЯМ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ДО УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ.	102-108
23.	Хайрулін О.М. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬК У КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ СТАНДАРТІВ НАТО	109-113
24.	Холох О.І. ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕМІФОЛОГІЗАЦІЇ ЯК МЕТОДУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА	113-117
25.	Чаплінська Ю.С. ВОЛОНТЕРСЬКА РОБОТА: ПРОФЕСІЙНІ РИЗИКИ	117-124

ЖИТТЄВІ ІСТОРІЇ УЧАСНИКІВ АТО

Переживання та усвідомлення особистістю подій відбувається в процесі створення та оповідання життєвих історій, наративів. З цією думкою погоджуються такі автори, як М. Уайт, Д. Епстон, Дж. Фрідман, Дж. Комбс, А. Ферро, Н. В. Чепелєва, Т. М. Титаренко та ін. Окремої уваги заслуговують життєві історії учасників АТО (і відповідно події, що в них відображені), оскільки для них пережити й усвідомити подію надзвичайно важливо, в деяких випадках це може зберегти здоров'я, покращити якість їхнього життя, і вберегти від виникнення симптомів ПТСР.

Дослідження переживання життєвих подій та життєві історії учасників АТО ми проводили в рамках психологічної реабілітації військовослужбовців у санаторії «Остреч» м. Мена. В процесі роботи ми виявили, що не всі військові готові говорити на тему війни, а деякі, навпаки, прагнуть уникати цієї теми. Була група осіб, які категорично відмовлялися від контакту з психологом внаслідок недовіри, упередженого ставлення чи інших причин. Серед тих, хто створювали історії, ми виділили кілька основних типів життєвих історій.

- **«Історія успіху»** - про те, як на війні автору та його товаришам щось вдалося, як він став сильнішим, кращим, досягнув певного успіху. Ці історії можна віднести до «чоловічих» історій, де успіх є позитивним бажаним результатом власних зусиль і самої події. Серед наших досліджуваних були ті, які на війні отримали військове звання, врятували життя людей, запобігли небезпечним ситуаціям і втратам, виконували відповідальні завдання тощо.

- **«Історія поразки»** - як помилки, труднощі, слабкодухість, страх завадили, як усе стало гірше, як я змінився в гіршу сторону, як усе було

добре, а стало погано. Часто в якості поразки оцінюється хвороба, поранення, інвалідність, отримані в результаті бойових дій, обстрілів тощо. Для таких досліджуваних подія є найбільш травматичною, оскільки пов'язана не лише з самою подією війни, а й з хворобою і зміною життя внаслідок неї. У таких досліджуваних часто оповідь набуває агресивного забарвлення, вони обурюються несправедливістю, в групових обговореннях їхні почуття (злість, агресія, відчай, розпач, обурення, гнів) захоплюють інших учасників взаємодії і виражаються як вербально, так і невербально

- **«Історія зради»** - характерна саме для ветеранів війн (А. Г. Караяні, Л.А.Китаєв-Смик та ін.), які, повертаючись з війни, не бачать належної оцінки і визнання своїх заслуг від оточуючих, а надто в Україні, де ставлення до учасників АТО буває неоднозначним. Ця історія наявна у тих військових, хто стикнувся з несправедливістю на службі, побував у т.зв. «котлах», кому доводилося виконувати накази командування, з якими вони не були згодні. А також у тих, хто має претензії до командування, обурюється і відчуває гнів до вищих чинів та інстанцій у цій війні, хто зіткнувся з фактами військових злочинів, незаконних дій командирів тощо. Слід зазначити, що ця історія одна з найбільш розповсюджених серед усіх оповідей у ветеранів, з неї часто починалося знайомство з психотерапевтом поза межами кабінету психологічної допомоги, про це найчастіше вони вели розмови між собою. В цій темі багато травматичних неприємних почуттів, як відомо, у ветеранів війни почуття справедливості є загостреним, а агресивність підвищена, тому більшість дослідників наголошують на тому, що в буденних розмовах з солдатами оточуючим краще не зачіпати таких тем, оскільки можна наразитися на їхню агресивність і призвести до серйозних конфліктів (Є.В.Лопухіна, Ф.П'юселік, Н.Сарджвеладзе та ін.).

- **«Історія кохання»**, - це історія про те, як на війні під час бойових дій або в перерві у відпустці боєць знайшов своє кохання, про новий погляд на свої стосунки і своє кохання внаслідок нового досвіду – участі у бойових діях. Такі історії більше притаманні жінкам військових, з якими теж

проводилася робота, а також молодим людям, у яких поруч з основною подією відбулися інші події в особистому житті – знайомство, одруження, кохання, новий етап в наявних стосунках чи в сімейному житті. Ця історія не є популярною та відбувалася не так часто. Інша причина «рідкості» цієї історії в оповідях військових полягає, на наш погляд, у тому, що вони могли соромитися говорити на інтимні теми з мало знайомою людиною, особливо якщо мова йшла про кохання до іншої жінки, а не до дружини. Як уже зазначалося рівень довіри до психолога у багатьох з них був дуже низьким через підвищену пильність і недовіру до світу після повернення з війни або через негативний попередній досвід спілкування з психологами.

- **«Історія втрати»** - про те, що на війні відбулися втрати близьких друзів, сім'ї, домівки, своїх цінностей і т.п. І як важко втрачати. Також це могли бути загалом втрати в житті – розлучення, смерть батьків, втрата роботи тощо. Історія втрат загалом притаманна для учасників війни і тих, хто був змушений від неї втікати. І якщо переселенці та мирні жителі під втратами мають на увазі в основному матеріальні або якісь конкретні предметні втрати (будинок, автомобіль, дитину тощо), то військові говорять про втрату опори в житті, втрату сенсу, втрату друзів, товаришів, усталеного способу життя. Хоч звичайно матеріальні втрати, такі, як втрата зброї, техніки теж є для них подією. В історії втрати основним почуттям є горе і печаль людини, причому це саме ті почуття, які лишилися невивпланими і не пережитими, тому саме в історії учасники намагалися сформувати це переживання, усвідомити і зрозуміти, що з ними відбулося тоді і відбувається зараз. Депресивні почуття, що входять до симптомів ПТСР, також можна віднести до наслідків не пережитих втрат на війні або в результаті війни. На думку Дж. Холліса, депресія відбувається через руйнування і втрату свого Я, часто несправжнього, вигаданого і нагадує «блукання людини пустелею» (Дж. Холліс, М. Арнольд). У цей час у людини не виникає ніяких бажань, її не задовольняють ніякі стосунки, ніяка кар'єра; він бачить, що стає іншим втрачає силу духу і будь-які уявлення про можливість нового відчуття свого

Я [4]. Це якнайточніше описує стан наших пацієнтів, у яких були не пережиті втрати, на нашу думку, створення історії якраз допомагало їм у цьому.

- *«Історія мужності та сили духу»* - про випробування, які випали на їхню долю, про неприємності і труднощі, які було важко здолати. І титанічними зусиллями, дуже складно, їх вдалося подолати не без втрат. У порівнянні з попередніми історіями, історією втрати та успіху, які є схожими з цим видом, тут увага акцентується не на втратах, труднощах чи успіхах, тобто не на результатах, а на процесі подолання і тих якостях, які допомагали все здолати. Автори таких історій аналізують свій характер і ті зміни, які відбулися в них внаслідок подолання складних ситуацій, акцентують увагу на тих якостях, які сформувалися або виявилися під час події. Можна сказати, що саме в цій історії помітно, що її автор знаходить або принаймні намагається знайти сенс події, рефлексує власні почуття, поведінку, усвідомлює подію не лише за її формальними показниками (місце, учасники, що сталося), а прагне побачити її внутрішній сенс і значення для свого життя. Ми вважаємо, що ця історія саме свідчить про переживання та усвідомлення життєвої події її автором.

Отже, ми визначили основні типи життєвих історій в учасників АТО, слід зазначити, що всі названі типи оповідей ніколи не зустрічалися окремо, вони тісно пов'язані між собою. Це історія успіху, поразки, історія зради, кохання, втрати, історія мужності та сили духу. В результаті створення та оповіді життєвих історій в учасників сформувалося цілісне дистанційоване ставлення до події, у деякого зменшилися симптоми гострої травми, а також почав формуватися процес переживання як інтеграція події у свій особистісний досвід.

Список використаних джерел:

1. Караяни А. Г., Сыромятников И. В. Прикладная военная психология / А. Г. Караяни, И. В. Сыромятников. — СПб.: Питер, 2006. — 480 с: ил. — (Серия «Учебное пособие»).

2. Китаев-Смык Л.А. Стресс войны. Фронтовые записки врача-психолога / Л.А.Китаев-Смык. – М.: М-во культуры РФ. Рос. институт культурологии, 2001. – 80 с.

3. Травма и психологическая помощь /Н. Сарджвеладзе, З. Беберашвили, Д. Джавахишвили, Н. Махашвили, Н. Сарджвеладзе. – М.: Смысл, 2007. – 192 с. – (Серия «Теория и практика психологической помощи»).

4. Холлис Дж. Душевные омуты /Джеймс Холлис: [Перевод В.Мершавка]. – М.: Когито-центр, 2010. – 192 с. – (Серия «Юнгианская психология»).

Кузьменко М. Д.

*Старший научный співробітник науково-методичного відділу
(психологічного вивчення особового складу) НМЦ КП МОУ*

Зубовський Д. С.

*Молодший научный співробітник науково-методичного відділу
(психологічного вивчення особового складу) НМЦ КП МОУ*

АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ МЕТОДІВ ВИЯВЛЕННЯ ПРИХОВУВАНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Проблема виявлення приховуваної інформації має досить давню історію та знаходила спробу вирішення за допомогою різноманітних методів. Особливе місце серед даних методів займає асоціативний експеримент, що на початку ХХ століття став ключовим діагностичним інструментарієм практичних та академічних психологів.

Перше дослідження з використанням асоціативного експерименту було опубліковані в 1879 році англійським вченим Ф. Гальтоном в другому виданні наукового журналу Brain, під назвою «Психометричні експерименти». Саме в цій роботі видатний вчений заклав підвалини методології асоціативного експерименту, яскраво продемонструвавши діагностичне значення часу асоціативної реакції для висвітлення прихованих від об'єктивного спостереження психічних процесів.